

Lövberg 1930.

Teckning: Gunnar Larsson

Fäbod i omvandling I

Svart Ull-gård

Stressade och utleda på arbetet, världen och oss själva söker vi oss till skogen, kanske med en bärkorg i handen med förevändningen att vi ska plocka bär. På en öppen plats i skogshavet träffar vi på några sten-grunder, resterna av en mur med en trasig järngryta, några murkna stockar. Där har varit en fäbod, och för vår inre blick ser vi hur den en gång varit medelpunkten för ett liv av gemenskap och strävan. Men de som hade kunnat berätta därom är borta för länge sedan. Hur många sådana fäbodar, där knappast några minnen är kvar, har vi inte i våra skogar! I den mån fäbodarna fortfarande lever pågår en omvandling till oigenkännlighet, och de får en helt annan uppgift, blir stugbyar eller retreat för stressade barn av vår tid. Men varje fäbod var en gång en

levande enhet, och lika viktigt som att skildra ett människoöde kan det vara att berätta om en fäbods historia och omvandling. Eftersom jag själv har upplevat en sådan under några tiotal år av 1900-talet och kanske är den siste som kan berätta därom kunde det måhända vara av intresse utöver det rent privata att följa utvecklingen.

Jag har upplevat och deltagit i fäbodlivet både som barn och »gäslkall«. Somliga säger: »Den som tror att fäbodlivet var en idyll tar fel. Det var hårt släp och slit, bekymmer och ansvar!« Det är nu bara en sida av sanningen, den andra är att just det strävsamma och meningsfulla arbetet gav lyckokänslan! Därvidlag tycks också människorna ha förändrats. Hur många gamla fäbodkullor har inte stått med längtan och tårar i blicken och låtit den söka vägarna väst- och sydöver till de gamla fäbodställen. Var skulle Paradiset förläggas om inte till en fäbodgård!

Till ett förlorat paradiset söker vi oss gärna tillbaka. Jag hade bott i en hyrd fäbodstuga en sommar, men någon hemkänsla hade inte velat infinna sig. Jag sökte efter en egen grogrund. Då levde ännu några fäbodar. Jag sökte upp dem, den ena efter den andra, men slagrutan hade ännu inte gett utslag. En dag, det var sommaren 1937 om jag inte minns fel, strävade jag med cykeln uppför backarna till Lövberg. Det var en stor fäbod, det visste jag, med anor från gruvdriften i Flenberget och massor med trolldom och skrymt. Backarna hade namn som »Stuprånno« och »Tverå-bäck«, och när jag kom till »Grind-bäck« låg där små uppodlade »kittar« på ömse sidor med slätterlador och en grann havreåker i den ena. När jag kommit igenom den präktiga åkersgrinden längst upp i sista stora backen, hade jag en vidsträckt täkt framför mina ögon med välskötta åkrar och ängar. Men så hade täkten också varit så gott som självförsörjande. Man hade haft egen skvaltkvarn i ån — ena kvarnstenen står än på min gård — och nästan varje stuga hade egen källare, bakugn och tillgång till eget tunnbrödsbakbord.

Innan jag kom upp till täkten tog det av en nästan igenväxt kärrväg till höger, och där skymtade en gammal fin stuggavel i skogsbrynet. Jag lämnade cykeln vid vägkanten och gick bortöver. Vägen gick över en liten sänka, och där hade man byggt en enkel stenbro. På norra sidan om den låg en stenklädd källa. Strax på slänten ovanför den låg stugan, och den var till min förvåning öppen och obebodd. Jag steg in, och aldrig har jag sett en så fin fäbodstuga! Taket var av kraftiga, avfasade bräder lagda i lock på grova stockar, timmerväggarna var klädda med

spegelpanel. Framför södra fönstret stod ett fint gammalt bord och i hörnet ett välbevarat skåp. Och spisen: aldrig förr har jag sett en så fin mur och spis, med så vackra proportioner, med »ums-ol«,* kattspång och bakugn. Varje sten var mörkt hembränd och prydd med vita kalkfärgslinjer, hela muren var ett verkligt konstverk! På vardera sidan om gavelfönstret stod förlåtssängar med skrivklaffar som i Storlavas-stugan på Soll. Jag öppnade en skrivklaff och drog ut en av de små lådorna. Där låg gulnade papper fyllda med en sirlig, vacker skrift, fullmakter, kvittenser och andra papper. — Jag blev sittande länge i tankar, allt andades en sällsam ro, och jag kände, att där förlorade jag mitt hjärta till Lövberg!

Ja, sedan fortsatte jag upp i byn och bekantade mig med dess levande innevånare. Allt lades tillräkta för mig, som om de bara väntat på att jag skulle komma. Den första stugan, Böl-gard eller Svartull-gard som den kallades, var för illa medfaren för att löna sig att reparera och hade som så många andra stugor invecklade ägoförhållanden. Men jag fann en annan stuga, Littull-gard, som var den första mycket lik, jag fann en plats med bra utsikt nära den första och framför allt: en »Lovbjerskall«, Karl Brottare, som flyttade och iståndsatte min stuga så fint och noggrant som ingen annan kunde ha gjort. Skåpet och dörren flyttades från Svartull-gard upp i min stuga, och det gamla nedrasade härbret på gården köptes och restes på min gård. När stugan var flyttad och vi hade kroppåskalas var Karl Brottares mor och mor Erlandsson med, och de berättade att stugan ursprungligen stått mitt emot på andra sidan vägen men att det hade spökat så vådligt i den så man hade flyttat den upp i byn. Men nu var den flyttad tillbaka till nästan samma plats igen! Som tur är har »skranket« tydligen kommit bort i flykten!

Under tiden som min stuga byggdes upp — och det gjorde den ju inte på en dag — tog jag ofta min tillflykt till Svartull-stugan och blev verkligen god vän med både den och dess f.d. invånare, en vänskap som inte hindrades av grav och tid. Den som bott där hette Bondpers Olov men kallades allmänt Svart Ull, som eg. var ett öknamn, men för mig blev det ett hedersnamn. Han var son till »Svartn«, som dödades under så ohyggliga omständigheter under ett bröllop på Soll. Efter honom fick sonen från befolkningen ett hat-arv att bära på, som måste ha känts ohyggligt svårt. Det var inte bara de som blev dömda, som var skyldiga till mordet, alla hade mer eller mindre varit med om det, även om bara

*ugnshål

Skåp och dörr från Svartull-gård.

Foto: Rune Svensson

några blev fast. För att minska sin egen skuld gällde det att göra Svarten så svart som möjligt. Och svärtan överfördes till sonen med den grymma motiveringen: »Eplä tavlär full int så långt!« — De fem barnbarnen orkade inte med det sociala trycket utan for sin kos. Kvar blev bara sonen Olov och hans hustru.

— På min fråga: »Hurdan var han, Svart Ull?« fick jag många till synes motsägande svar. Förvisso var han inget helgon utan en människa på gott och ont, med minst två sidor han som andra. Kyrkboken säger att han var »dömd för överfall på kronobetjäning i ämbetsutövning«. Han hade väl brukat sin hävdvunna — men inte lagliga — rätt att skydda brännvinspannan och brygden. Och han hade varit nära att bli ihjälslagen, när han ville minska på sin skyldighet att stänga gårdsgård, han var ju ensam och hade ingen, som kunde hjälpa till. Man hade väl smakat på brygden, och i handgemänget skrek nån: »Du a dela skoger, å dela ro-garder, å dela lotir, så nu ska fan ta di!«

Men när jag ser på alla skrivelser han hjälpt grannarna med och på de vackra spismurarna han murat i även andra stugor än sin egen och alla välformade detaljer i stugan, hantverk som talar om fin känsla och ömhet, då

förstår jag att han hade också en annan sida. Människorna lämnar i sitt verk efter sig något, som inte kan bortförklaras, något av sin själ —.

Och så frågar jag Hållanders Anna, »Lövbergsmamma«, — hon som i sig personifierar Lövberg: »Hur var han e g e n t l i g e n?« — Hon tänkte efter en lång stund, sen sa hon, och det vittnar fint om Anna också, att hon inte tänkte »i flock« och inte spottade på den sten som andra spottat så mycket på: »Han levde ärligt och stillsamt, och han var hjälpsam. Han försökte göra gott och rätta till vad hans far genom sin hårdhet gjort ont.« Och för mig kom det uttalandet att väga tyngst, det stämde med vittnesmålen i hans stuga.

Olles sista år blev ett enda stort lidande. När han och hans hustru Böl Anna inte kunde sköta sig och sitt längre och barnen inte hördes av, måste de inhysa sig i en »fjoskammare« hos en släkting, »fordas ihjäl« som det hette, d.v.s. de fick bo där och blev nödtorftigt tillsedda tills de dog, då vederbörande ärvde allt de ägde. Hela byn, åtminstone de som hade den utrustningen, kände till slut medömkan med dem. När sedan hustrun också dog 1907, orkade han inte längre, kläderna fick sitta på, tills de snart sagt ramlade av den magra kroppen, som ingen annan brydde sig om än lopporna, och kom han in i någon stuga kändes det långt efteråt att han varit där. Inte ens när hans kropp som ett kadaver kördes till kyrkogården på en umfjölsbotten, det var år 1911, fick han vara ifred för elakheter. Men Svart Ull kunde säga detsamma som en gång Krångan Mats, nyss hemkommen från femton år på fästning, till en medbrottsling som svurit sig fri och undgått straff: »Ja du, nu a i gart-åv mått o, men du a dätt kvär du —!«

Det är sensommar. Jag har varit på kurs under sommaren men är nu tillbaka i Lövberg och söker mig ner till Svart Ulls stuga. Men — den är borta! Både den och stallet är nedtagna och bortforslade. Till och med den fina gamla muren är borta, hemgjort tegel är värdefullt, det. Jag söker förgäves efter en enda av de sirade tegelstenarna. Jag sitter som bedövad, det är som om en god vän hade gått bort helt plötsligt. — Men vad är det för ett stycke trä, som sticker upp ur möljan, där golvet en gång legat? Det är som en hand, som sticker upp och ropar: »Finns det då ingen, som — ?« Jag gräver fram träet ur möljan och finner att det är Svart Ulls lodbräda, lika fint utformad som allt han gjort, den som hjälpt honom att mura spismurarna rätt och vackert åt både sig och an-

dra. Den blir i min hand en budkavle: »Jo, Svart Ull, jag förstår, och jag ska föra budet vidare: människors villkor är ibland så hårda. Ondskan har så många fingrar, det gäller att också godheten och förståelsen sträcker ut sina. Jag vill ta din utsträckta hand och tacka dig för god kamp och för allt vackert du lämnat efter dig i en liten stuga i en utkant av en snart öde fäbod!«

Lodbrädan är mig mycket, mycket kär!

Lilly Sterner-Jonsson

Härbre från Svartull-gard.